

Snahy československých učiteľov o poznanie sovietskej školy a pedagogiky v rokoch 1925 – 1930

PhDr. STANISLAV HURČÍK Ústav
marxizmu-leninizmu SVŠT, Bratislava

Vznikom Spoločnosti pre hospodárske a kultúrne zblíženie s Novým Ruskom sa vytvorili priaznivé podmienky na rozvíjanie pokrokovej orientácie našich učiteľov, ktoré umožnili hlbšie poznávanie sovietskej školy a výchovy. Vzťahy k sovietskej škole sa realizovali prostredníctvom kultúrnych akcií. V nich sa odrážali úspechy socialistickej výstavby, školy a výchovy, ako aj socialistického spôsobu života. Za podmienok protisovietskych kampaní československej buržoázie a perzekúcie ľavicovoorientovaného učiteľstva vyrastal úprimný záujem o nové sociálne usporiadanie spoločnosti a výchovu človeka oslobodeného od kapitalistického vykorisťovania. Napriek tomu, že medzi Československom a Sovietskym zväzom neboli diplomatické styky, učiteľská verejnosť s mimoriadnou pozornosťou sledovala vývoj sovietskej školy, najmä po správach o jej búrlivom rozmachu.

Prvé styky so sovietskym prostredím nadväzovali vysokoškolskí profesori a akademickí funkcionári. V septembri 1925 odcestovala do Leningradu a Moskvy prvá delegácia československých vysokoškolských profesorov pod vedením Zdeňka Nejedlého. Boli to profesori Karlovej univerzity M. Murko, J. Martíni a J. Polívka. V Leningrade sa zúčastnili na oslavách 200. výročia založenia Akadémie vied, navštívili stredné školy a robotnícke fakulty, o ktoré prejavovala veľký záujem aj cudzina. Zdeněk Nejedlý sa o nich zmienil 5. 10. 1925 v pražskej prednáške Spoločnosti priateľov Nového Ruska.¹⁾

Sovietsku školu poznávali predstavitelia pokrokovej inteligencie z najrozmanitejších spoločenských oblastí. Prvá oficiálna delegácia Spoločnosti pre hospodárske a kultúrne zblíženie s Novým Ruskom navštívila Sovietsky zväz pod vedením T. Bartoška 15. 10. – 16. 11. 1925. Členom delegácie bol aj učiteľ Jindřich Honzl, ktorý po návrate poskytol cenné informácie Socialistickému združeniu učiteľov. Cieľom návštevy bolo nadviazanie stykov s vedeckými, školskými a umeleckými inštitúciami. Naši delegáti boli oboznámení so všetkými druhmi sovietskych škôl a zúčastnili sa na vyučovaní v jednej z moskov-

ských robotníckych fakúlt. Všetkých zaujala snaha sovietskeho človeka o poznanie kultúrneho života v Československu.²⁾

Výsledkom študijného zájazdu v školskej oblasti bolo zabezpečenie návštevy sovietskych učiteľov do Československa pri príležitosti naplánovaného zájazdu do strednej a západnej Európy. Na jar 1926 sa moskovskí učitelia rozhodli vyslať jednu skupinu aj k nám pod vedením českej učiteľky V. Gejdovej, žijúcej v Sovietskom zväze. Učiteľské noviny venovali tejto udalosti pozornosť, lebo išlo o vzťahy presahujúce rámec školských stykov. Pred príchodom skupiny napísali: „Jsme zvědaví, jak bude výprava našimi školními úřady a učitelskými organizacemi přijata a budou-li u nás organizovány výpravy do Ruska.“³⁾

Zájazd sovietskych učiteľov do strednej a západnej Európy sa neuskutočnil, pretože buržoázia stupňovala protisovietskú kampaň a štáty, ktoré nemali normalizované styky so Sovietskym zväzom, medzi nimi aj Československo, nepovolili študijný pobyt.

Začiatkom roku 1926 bol v učiteľskej verejnosti propagovaný zájazd českých a slovenských učiteľov do Sovietskeho zväzu, ktorý sa mal uskutočniť v období letných prázdnin. Hlavným organizátorom zájazdu bola Komunistická strana Československa, ktorá pre cestu do Sovietskeho zväzu získavala učiteľov z ľudových, meštianskych, odborných škôl a dokonca aj stredoškolských profesorov sympatizujúcich s komunistickým hnutím. Cieľom cesty bolo „štúdium pomerov na sovietskych školách, robotníckych a stredných školách a ďalej zistenia, či možno spôsob vyučovania na týchto ústavoch zaviesť aj na školách v Československu“.⁴⁾ Tak sa písalo v obežníku župného úradu v Liptovskom Mikuláši, ktorý upozorňoval okresné úrady na tento zájazd a súčasne žiadal, aby sledovali všetky prípady vyslania delegácie do ZSSR, pričom zakazoval aj vydávanie cestovných pasov.⁵⁾

Podobné obežníky dostávali aj okresné úrady na Morave od Prezídia zemskej politickej správy v Brne.⁶⁾ K zájazdu do Sovietskeho zväzu nedošlo, lebo orgány buržoáznej správy odmietali žiadosti a vycestovanie a začali prenasledovať pokrokových učiteľov-komunistov. Jedným z nich bol aj Arpád Felcán, ktorému zamietli žiadosť o študijnú dovolenku a vydanie cestovného pasu. Po disciplinárnom pokračovaní ho školská správa zbavila učiteľského miesta a vzápätí ho trestný súd v Nitre odsúdil na tri mesiace väzenia.⁷⁾

Slovenské učiteľstvo sa veľmi ťažko presadzovalo v politickom živote. Jeho pokroková časť bola sústredená vo Zväze slovenského učiteľstva, ktorý bojoval za demokratizáciu a poštátnenie školstva. Hoci medzi učiteľmi pôsobil katolícky klérus a ľudová strana, predsa sa v jeho radoch prejavovala politická diferenciácia.⁸⁾

Ľavicovo orientovaní učitelia mali živý záujem o sovietskú školu a výchovu. Keď v roku 1928 vznikla v Bratislave pobočka Spoločnosti pre hospodárske a kultúrne zbliženie s Novým Ruskom, propagácia sovietskej školy stála v popredí celkového kultúrneho zamerania. Pozitívnu úlohu zohrali českí učitelia a profesori, ktorí prišli na Slovensko.

Komunistickí učitelia nadväzovali priame styky so sovietskou školou cez výrobné družstvo Interhelpo. Hlásili sa do družstva preto, aby mohli vychová-

vať mladú generáciu československých pracujúcich v podmienkach socialistických výrobných vzťahov. Do Sovietskeho zväzu prišli s prvou výpravou v r. 1925, s druhou v lete 1926. Peter Jilemnický, František Svozil a Jozef Novák významnou mierou prispeli k rozvoji interhelskej školy v Pišpeku.⁹⁾

Interhelská škola mala 120 žiakov českej, slovenskej, nemeckej, maďarskej a ukrajinskej národnosti a nazývala sa Frunzovskou školou prvého stupňa č. 14. V roku 1929 sa rozšírila na 4 triedy so 162 žiakmi. Prudký rozvoj zaznamenala začiatkom tridsiatych rokov, keď bola prebudovaná na sedemročnú neúplnú strednú školu s 12 triedami. Navštevovali ju deti nielen z našej kolónie, ale i z okolitých kolchozov a priemyslových závodov. V interhelskej škole učili vybraní sovietski učitelia s bohatými pedagogickými skúsenosťami — manželia Jegorovovci, Sorokin, Šestakovová a Rusikov.¹⁰⁾

Naši učitelia intenzívne študovali sovietsku pedagogiku a porovnávali ju s našimi pedagogickými prúdmi. P. Jilemnický nachádzal k nej úprimný vzťah, snažil sa ju tvorivo zavádzať do praxe, ale nevedel sa vyrovnáť so systémom komplexného vyučovania. Tento systém považoval za všeobecne platný, keďže na prvý pohľad spájal školu so životom. Ak však chcel dosiahnuť dobré výsledky, častokrát sa vracal k predmetovému systému ako mnoho sovietskych učiteľov. O ťažkostiach systému komplexného vyučovania referoval po návrať domov v roku 1928 na stránkach časopisu Národná škola slovenská: „V priebehu svojho účinkovania v českej menšinovej škole na Kaukaze stretával som sa s nutnosťou vybočiť z komplexu a pristúpiť k určitej učebnej látke ako predmetu. Domnieval som sa, že sa to stáva iba mne (bol som zvyknutý na predmetový systém našich škôl), ale rozhovory s ruskými kolegami ma presvedčili, že je to javom všeobecným. I oni — kedy menej, kedy viac — pristupovali k predmetovému vyučovaniu, kde bolo treba návyku, nácviku alebo zvláštného objasňovania. Na konferenciách viedli sa o tejto kombinácii časté debaty a ukazovalo sa, že je treba pripustiť ju vždy, kedykoľvek toho vyžaduje úspešný výsledok práce.“¹¹⁾

Jilemnického príspevky odrážali problémy sovietskej školy, ktorá v dvadsiatych rokoch zápasila s americkými a západoeurópskymi pedagogickými koncepciami. Vývoj ukázal, že sa rýchlo dostali do rozporu s požiadavkami socialistickej výstavby. Komplexy, projekty a iné buržoázne teórie pracovnej školy rozbíjali systém vyučovania. Najmä projektovou metódou sa vylučovali systematické učebné plány, osnovy, predmety, triedy sa nahradzovali „brigádami“ a vedúca úloha učiteľa stratila svoj význam. Tento spôsob vyučovania sa neuplatnil pre jeho zložitosť i nepochopenie medzi širokými vrstvami učiteľov. Výsledky projektovej metódy nespĺnili očakávanie.¹²⁾ Objektívne táto metóda ani nemohla poskytnúť základné vedomosti, návyky a zručnosti pre ďalšie vzdelávanie. Preto už začiatkom tridsiatych rokov dochádza k obnoveniu usporiadaných foriem vyučovania, ktoré sa odrazili v hlbokej kvalitatívnej premene sovietskej školy. Mnohí školskí pracovníci a pedagógovia zo zahraničia nevedeli správne kvalifikovať nastúpenú cestu v rozvoji sovietskej pedagogiky a považovali výchovu v období Novej ekonomickej politiky za typickú pre socialistickú spoločnosť.¹³⁾

Kultúrna orientácia pokrokových učiteľov na Sovietsky zväz vyplývala

z objektívnych príčin riešenia vlastných sociálnych a pedagogických problémov. Naši učitelia sa ťažko dopracúvali k poznaniu podstaty sovietskej školy a výchovy, pretože buržoázia využívala všetky prostriedky na ovplyvňovanie pedagogickej verejnosti. Pragmatizmus a pozitivizmus, ktoré prenášala aj do pedagogiky, sa stali základom pedagogického reformizmu. Z tohto pohľadu hodnotila aj sovietskú výchovu. Pedagogická tlač vychádzala zo zahraničných prameňov a z príspevkov ruskej emigrácie, najmä z Hessenovej revue Ruskaja škola za rubežom.

Ruská pedagogická emigrácia mala v Československu zvláštne postavenie a za svoje protisovietske postoje dostávala plnú podporu vládnucej buržoázie. Hneď po skončení občianskej vojny a intervencie prijala československá vláda 5 tisíc bielych emigrantov, z tohto tisíc študentov.¹⁴⁾ Vláda im umožnila štúdium z fondov Ministerstva zahraničných vecí na všetkých školách ČSR. Prílevom emigrácie sa počet ruských a ukrajinských študentov zvýšil na 5 tisíc. Tým našlo uplatnenie 200 stredoškolských a vysokoškolských profesorov.¹⁵⁾ Na vzdelávanie detí emigrácie poskytla vláda 24 ľudových a 21 stredných škôl vydržiavaných zo štátnych finančných prostriedkov.¹⁶⁾ Emigrantským spolkom a organizáciám povolila aj zakladanie vlastných škôl a pedagogických ústavov. Vláda podporovala založenie elitných reálnych gymnázií internátneho typu v Moravskej Třebovej (1922) a v Prahe-Strašniciach (1923), kde študovali deti z rodín emigrantskej buržoázie, šľachty a úradníctva.¹⁷⁾ Tieto gymnáziá využívalo Ministerstvo zahraničných vecí na propagandistické ciele ako prejav „slovanskej súdržnosti a vzájomnosti“. Pod ochranou vládnych úradov tu pôsobili reakční bielogvardejskí profesori V. Svetozarov, V. Petrov, A. Kogosian, L. Kutjrev, E. Balabin, G. Aše, V. Krivenko, ktorí verejne rozsievali nenávisť k sovietskemu zriadeniu. Proti ich činnosti protestovala niekoľkokrát pokroková verejnosť nielen v tlači, ale aj oficiálnou cestou v parlamente. Vláda však dávala vyhýbavé odpovede, alebo priamo odmietala zásahy proti všetkým pedagogickým inštitúciám.¹⁸⁾

Popri reálnych gymnáziách vznikali začiatkom dvadsiatych rokov i priemyslové, obchodné a poľnohospodárske školy orientované pre potreby zámožných vrstiev ruskej emigrácie. Emigrantské spolky pod patronátom Ministerstva školstva a národnej osvety zakladali aj vysoké školy. V tomto období vznikala Ruská právnická fakulta, Ruská ľudová univerzita a Ruský ústav pre roľnícku spoluprácu. Celkove v rokoch 1922–1926 študovalo na vysokých školách 4 tisíc ruských študentov, z ktorých ukončilo štúdium len 800.¹⁹⁾ V štúdiu ich podporovali nielen vládne úrady, ale i súkromné spoločnosti. Mnohým školám a inštitúciám nestačila finančná pomoc a neskôr sa ocitli v úplnom politickom rozklade.

Okrem protisovietsky zameraných učiteľov, profesorov a študentov vzácnu výnimku tvorili desiatky pokrokových ukrajinských učiteľov, ktorí v rokoch 1922–28 študovali na Škole vysokých štúdií pedagogických v Prahe. Pôvodne to boli bývalí vojaci ukrajinskej armády bojujúcej v rokoch občianskej vojny a intervencie proti buržoázno-statkárskemu Poľsku. Prostredníctvom kyjevského učiteľa V. Potejčuka ich získala sovietska Ukrajina. Po absolvovaní štúdia mnohí z nich zaujali významné postavenia v sovietskych školách, pedago-

gických ústavoch a rôznych rezortoch štátnej služby.²⁰⁾

V myslení ruských študentov došlo k významnému obratu. Keďže pokroková časť spoznala reakčný charakter emigrantských organizácií, rozhodla sa skoncovať s bojom proti sovietskej moci a prijala štátne občianstvo ZSSR. V roku 1922 vznikol Zväz študentov – občanov ZSSR, ktorý orgány buržoáznej moci otvorene prenasledovali. Študenti tohto spolku boli vylúčení zo štúdia a niektorí aj bezdôvodne fyzicky napádaní. Ich ochrany sa ujalo sovietske obchodné zastupiteľstvo v Prahe. Oficiálnou nótou sa obrátilo na Ministerstvo zahraničných vecí a žiadalo zastaviť všetky protisovietske akcie. Neskôr sa celá záležitosť prerokúvala v Národnom zhromaždení, ale československá vláda nemala záujem na zásadnom riešení problémov ochrany sovietskych študentov. Svojimi postojmi aj naďalej podporovala reakčnú protisovietsku emigráciu.²¹⁾

V druhej polovici dvadsiatych rokov sa za ťažkých podmienok rozvinuli styky so Sovietskym zväzom. Pokrokovú úlohu zohrala Spoločnosť pre hospodárske a kultúrne zblíženie s Novým Ruskom. Už od roku 1926 boli predstavitelia spoločnosti pravidelne informovaní vedúcim sovietskej obchodnej misie Antonovom-Ovsejenkom a prof. Kalužným o pripravovaných návštevách sovietskych spisovateľov, učiteľov, pedagógov a kultúrnych pracovníkov do Československa. Z pedagogickej sekcie udržiaval úzke styky so sovietskym zastupiteľstvom tajomník Školy vysokých štúdií pedagogických Václav Jaroš, o ktorom malo pražské policajné riaditeľstvo podrobné záznamy.²²⁾

Pre našich učiteľov a našu verejnosť bol veľkou udalosťou príchod známej sovietskej spisovateľky a bývalej učiteľky Lýdie Nikolajevny Sejfullinovej do Prahy na jar 1927. Zúčastnila sa na premiére svojej divadelnej hry „VIRENEJA“. Pri tejto príležitosti ju požiadala pedagogická sekcia Spoločnosti pre hospodárske a kultúrne zblíženie s Novým Ruskom, Škola vysokých štúdií pedagogických a Socialistické združenie učiteľov o prednášku spojenú s besedou na tému „O niektorých školských otázkach ZSSR“. Pôvodne nebola v pláne zaradená prednáška o sovietskej škole. V tomto období už L. N. Sejfullinová nepracovala priamo v škole, ale intenzívne tvorila pedagogické diela z detskej a mládežníckej problematiky. Jej vystúpenie bolo prvým verejným prejavom sovietskej učiteľky pred náročným pražským publikom.²³⁾

Prednáška sa uskutočnila 13. 4. 1927 za veľkej účasti učiteľov, študentov a mladých robotníkov. Týkala sa základných otázok stavu sovietskej školy, boja proti negramotnosti, metód výchovnej a didaktickej práce a činnosti pionierskej a komsomolskej organizácie pri utváraní kolektívu. Publikum sa živo zaujímalo o vývoj a perspektívu sovietskej školy, o ktorej sa L. N. Sejfullinová vyjadrila trpezlivo a realisticky: „Nečekejte v dohledné době od ruské školy zážraků. Můžeme stále ještě mluvit o odklizení překážek. Srovnajte rozpočet národní výchovy u nás s rozpočty jiných států a poznáte, jak velmi záleží sovětské vládě na tom, aby se stala škola hlavní záležitostí nové společnosti. Učitel ve vesnici musí pracovat na několika frontách: kulturně, organizačně a zvláště na likvidaci negramotnosti.“²⁴⁾

Na prednáške prejavila verejnosť mimoriadny záujem o prácu sovietskeho učiteľa. Jeden z organizátorov zájazdov, František Rajtr, sa vyjadril o pripra-

vovanej študijnej ceste českých učiteľov na rok 1928.²⁵⁾ O deň neskôr mala Lýdia Sejfullinová druhú prednášku o svojej literárno-pedagogickej činnosti. Pútavý obsah prednášky „Má literární činnost za revoluce“ vyjadrovala hlboký výchovný vzťah sovietskej učiteľky k mladej generácii, najmä k bezprizornej mládeži, ktorá bola postihnutá útrapami vojny.²⁶⁾ Celkove jej pražská návšteva urýchlila rozvoj stykov so sovietskou školou a naši učitelia a pedagógovia prejavovali čoraz väčší záujem o jej konkrétne výsledky.

Na jar 1928 sa konal v Lipsku V. medzinárodný kongres Internacionály školských pracovníkov k otázkam triednej výchovy robotníckej mládeže. Pri tejto príležitosti sa uskutočnila výstava sovietskej školy a výchovy. Výstavné materiály, ako aj príspevok A. P. Pinkeviča o zásadách školského systému a polytechnickej výchovy vzbudili veľký ohlas medzi prítomnými delegátmi. Československému zástupcovi Socialistického združenia Františkovi Rajtrovi sa podarilo získať sovietsku výstavu na dvojtyždňové hostovanie do Prahy.²⁷⁾

Na uvedení výstavy mali podiel aj Československá obec učiteľská a Škola vysokých štúdií pedagogických. Tieto učiteľské spolky a ŠVSP vytvorili zvláštny výbor pre usporiadanie výstavy. Patril sem Václav Jaroš, Antonín Kurš, Karel Hanuš, Ján Hostáň, Ladislav Hanus, Ladislav Koubek, František Procházka a Oldřich Pacák. Sovietska obchodná misia podporovala výbor finančne a materiálne. Organizátori však museli čeliť protisovietskej kampani silne meštiackej Prahy, ktorá útokmi na pokrokových učiteľov chcela znemožniť otvorenie výstavy.²⁸⁾

Učitelia, vychovávatelia, kultúrni pracovníci a mládež s napätím očakávali jej otvorenie, kým meštiacke kruhy ju zo zaujatosti odsudzovali. Záujem pedagogickej verejnosti bol o to väčší, že výstavu s nadšením očakávalo aj robotníctvo.²⁹⁾

Výstavu sovietskej školy a ľudovej osvety, uskutočnenú v dňoch 14. 5.—30. 5. 1928, slávnostne otvoril rektor moskovskej univerzity A. P. Pinkevič a riaditeľ Múzea ľudovej osvety v Moskve A. Podzemskij. Naša verejnosť sa stretla s bohatými námetmi detskej kresby, literatúrou, fotografiami a pomôckami znázorňujúcimi rozvoj školstva a ľudovej osvety za posledných desať rokov.³⁰⁾

Celý súbor výstavných predmetov vyvrátil tvrdenie buržoáznej tlače o „nekultúrnosti“ porevolučného sovietskeho života. Nezaujatí návštevníci pochopili úsilie sovietskej vlády v boji proti negramotnosti, presvedčili sa o stabilite sovietskej školy a mimoriadnej starostlivosti v rozširovaní ľudového vzdelania. Výstava sa stala poučnou skutočnosťou pre učiteľov, vychovávateľov a školských pracovníkov, lebo im umožnila porovnávať ukazovatele sovietskej školy so stavom našej školskej práce. Popri úspechoch v školstve a ľudovú výchovu prehľadne dokumentovala aj život v socialistickej spoločnosti.³¹⁾ Významný propagátor sovietskej školy Karel Hanuš zhodnotil výstavu slovami: „Výstava byla překvapením pro naše školství, úřady, pro oficiální pedagogy a povzbuzením pro široké vrstvy našeho dělnictva a pokrokové inteligence. V nás posílila touhu navštívit Sovětský svaz.“³²⁾

Po úspešnej výstave a kladnom ohlase v pedagogickej tlači začali uvažovať československé pedagogické kruhy reprezentované Ministerstvom školstva

a národnej osvety o možnosti nadviazať styky so sovietskou školou. V septembri 1928 odchádza do Sovietskeho zväzu na oslavy stého výročia narodenia L. N. Tolského úradník MŠANO, pedagóg a spisovateľ Karel Velemínský (1880–1934). Deň pred odchodom si Národní osvobození zaistilo pravidelné uverejňovanie príspevkov z ciest po Sovietskom zväze, čím sovietska škola po prvýkrát dostala publicitu z pera oficiálneho predstaviteľa československej pedagogiky.³³⁾

Ako socialista mal K. Velemínský výhrady k sovietskemu štátnemu zriadeniu, štátu diktatúry proletariátu, ktoré dal najavo aj v tlači. Ale po skúsenostiach nadobudnutých v Sovietskom zväze zaujal kritické stanovisko ku koncepcii československej kultúrnej politiky, jednostranne orientovanej na západné štáty. Presvedčil sa o veľkom záujme sovietskych inštitúcií na spolupráci vo vede, kultúre, ale najmä v školstve a pedagogike. Veľmi výstižné boli jeho slová o úrovni a rozvoji vedeckých stykov: „Předsudek, jako by ruská věda neměla na starosti než komunismus, jest tak absurdní a tak odporuje skutečnosti, že pozdě budeme litovat svého bludu, až se přesvědčíme, jak jsme zanedbávali své životní zájmy.“³⁴⁾

So sovietskou mládežou prichádzal do styku v školách, na výstavách detskej knihy a v moskovskom parku kultúry a oddychu. V jednej z moskovských škôl spoznal prácu študentského krúžku zo slovenského jazyka a stretol sa s učiteľkou, ktorá pracovala na porovnávacej štúdii o sovietskej a československej občianskej náuke. Zaujímala ho výchova k práci, spoločenskému vlastníctvu a tvorivosť sovietskych detí. Na vysokých školách mal možnosť sledovať nielen výchovu budúcich budovateľov socializmu, ale predovšetkým sa presvedčiť o rozvoji pedagogiky ako vedy.³⁵⁾

Po návrate mal K. Velemínský prednášky o sovietskej škole, ktoré mali veľký ohlas medzi pokrokovou verejnosťou. Zo súboru článkov v Národnom osvobození vyšla roku 1929 jeho publikácia „Rusko včera a dnes“. Táto práca vyjadrila optimistický pohľad na mládež a pedagogické úsilie sovietskej spoločnosti. Mala charakter skôr esejistický ako odbornopedagogický a v učiteľskej verejnosti bola najčítanejšou prácou o sovietskej škole.

Velemínskeho publikáciu kladne ocenila naša kultúrna verejnosť a pokrokové časopisy. Časopis Země sovětů pri hodnotení jeho diela napísal, že v „době záplavy protisovětských štvanic byl Velemínského spis jednou z prvních českých knih, která měla odvahu kladně hodnotiti vymoženosti sovětské kulturní a sociální péče“.³⁶⁾ Pozitívnym postojom k rozvoju školy a pedagogiky vyjadril svoj úprimný vzťah k sovietskej spoločnosti. Velemínský tým ako oficiálny predstaviteľ MŠANO načrtol možnosti všestranného rozvíjania stykov so Sovietskym zväzom.

Koncom dvadsiatych rokov má sovietska výchova publicitu v mnohých denníkoch a pokrokových pedagogických časopisoch. Národní osvobození vydávalo pravidelne prílohu Výchova a škola, ktorá bola zameraná na vedecké a populárne články z pedagogiky, psychológie a organizácie školstva z domova i zo zahraničia. Odborné state zo sovietskej pedagogiky uverejňovali Petr Denk, Karel Hanuš, Ladislav Hanus a Václav Medonos. Tento denník poskytoval svoju prílohu aj sovietskym pedagógom. P. Blonskij, V. N. Šul'gin,

A. P. Pinkevič a M. M. Pistrak boli medzi prvými, ktorí informovali o práci sovietskeho učiteľa.

Z pedagogickej tlače sa sovietskou školou najviac zaoberali Učiteľské noviny. Okrem aktuálnych článkov uverejňovali aj príspevky z pôvodnej pedagogickej tvorby v preklade Petra Denka. Do roku 1931 uviedli zo sovietskeho školstva a výchovy 11 článkov, 6 správ a 1 recenziu.³⁷⁾

Veľké akcie sovietskej školy mali mimoriadnu publicitu a vážnosť v československej pedagogickej verejnosti. Ich kladný účinok vyvracal úsilie ruských a ukrajinských emigrantských skupín, ktoré si nárokovali oficiálne reprezentovať kultúru dvoch najväčších slovanských národov. Začiatkové preklady boli skromným vkladom do rozvíjajúcej sa československo-sovietskej spolupráce. V roku 1928 preložil K. Hanuš Ognevov Denník Kosťu Rjabceva, ktorý o štyri roky doplnil druhým prekladom Kosťa Rjabcev na univerzite. Tieto preklady dávali možnosť nahliadnuť do vývoja sovietskej školy, práce učiteľa a života detí. Zaujímavou formou približovali nové vyučovacie metódy a reakciu žiakov pri riešení zložitých úloh komplexného a projektového vyučovania.³⁸⁾

Postava Kosťu Rjabceva odrážala vzťahy k Daltonskému plánu, samoučeniu a plneniu školských povinností. Celá práca vyniká nielen kritikou tohto vyučovania, ale ukazuje i na výchovné úspechy. Obidve diela zachytili na konkrétnych príkladoch najťažšie obdobie práce sovietskych pedagógov v boji proti bezprizornosti a súčasne podali prvé pokusy o kolektivistickú výchovu.

Články, preklady a prednášková činnosť, ako aj rôzne formy propagácie sovietskeho života boli súčasťou pokrokovej verejnej mienky, ktorá sa dožadovala o právne uznanie Sovietskeho zväzu a nadviazania všestranných stykov. Československé učiteľstvo malo pozitívny podiel na tomto procese.

Správy o sovietskej škole a pedagogike pomáhali našim učiteľom rozvíjať myšlienku jednotnej pracovnej školy. Boj za jednotnú školu vyrastal zo silného demokratického hnutia, ktoré ovplyvňoval nástup revolučného robotníckeho hnutia v druhej polovici dvadsiatych rokov. V našich podmienkach mali najväčšiu zásluhu na vzniku pokusných reformných škôl mladí komunistickí učitelia zo Socialistického združenia učiteľov a Školy vysokých štúdií pedagogických v Prahe.³⁹⁾ Z podnetu významného komunistického učiteľa Ladislava Hanusa vznikla v roku 1928 Reformná komisia Školy vysokých štúdií pedagogických, na čele ktorej stál Václav Příhoda.

V roku 1929 po otvorení prvých pražských pokusných reformných škôl v Michli, Nusliach a Hostivaři si komunistickí učitelia v praxi overovali nové vyučovacie metódy a možnosti novej organizácie školskej práce. V práci týchto škôl sa prejavili pokrokové výchovné tendencie. Zásluhou Ladislava Hanusa sa rozpracovali otázky kolektivismu, žiackej samosprávy, rodičovských združení a mimoškolskej činnosti detí. Cenné skúsenosti získali učitelia pokusných reformných škôl na zájazdoch a dôkladným štúdiom sovietskej pedagogiky. Komunistickí učitelia vychovávali mládež nie v duchu buržoáznej republiky, ale pre revolučné ideály v úzkom spojení s bojom robotníckej triedy.⁴⁰⁾

Koncom dvadsiatych rokov, keď narastali protisovietske útoky buržoázie, sa široká pokroková verejnosť postavila za rozvíjanie stykov so Sovietskym

zvázom. Boli to spisovatelia, vedeckí, kultúrni a osvetoví pracovníci, ktorí mali blízke vzťahy k výchovným a školským požiadavkám učiteľstva. Ich aktívna pedagogická a politická činnosť získavala celú pokrokovú učiteľskú generáciu medzivojnového obdobia. Popularizovaním výsledkov sovietskej školy a výchovy sa zvyšovalo nielen uvedomenie učiteľov a pedagogických pracovníkov, ale vytvorili sa organizačné predpoklady na vznik masových československo-sovietskych spoločností, ktoré mali špecificky vymedzený charakter, aj v oblasti školy a pedagogiky. Hoci buržoázne orgány zakazovali a obmedzovali pripravované zájazdy, nepodarilo sa im zabrániť prílevu myšlienok sovietskej školy. Naši učitelia vyjadrili svoju úctu a obdiv k Sovietskemu zväzu cestou intenzívneho poznávania jeho kultúrnych hodnôt, a tak sa pripravovali na budúce veľké zájazdy. V tridsiatych rokoch dochádza k priamym stykom so sovietskou školou, v ktorých učitelia videli možnosti získavať pedagogické skúsenosti a zároveň aj správnu orientáciu v boji za spravodlivé spoločenské zriadenie.

POZNÁMKY

¹⁾ Nejedlý, Z.: *Boje o Nové Rusko*. Praha, SNPL 1953, s. 334—335.

²⁾ Členmi delegácie boli významní predstavitelia Spoločnosti J. Hora, G. Hart, B. Mathesisus, V. Procházka, J. Seifert, J. Stolz a K. Teige. Bližšie správy *Nové Rusko I*, říjen 1925, č. 9, s. 249; Stolz, J.: *Výměna publikací s SSSR, Nové Rusko I* listopad—prosinec 1925, č. 10—11 m s. 261.

³⁾ *Výprava ruských učitelů do Československa*. Učitel'ské noviny XI, 8. ledna 1926, č. 6, s. 82.

⁴⁾ *Družba národov ČSR a SSSR vo svetle dokumentov slov. archívov*. Bratislava, ASMV 1956, dok. č. 74, s. 147.

⁵⁾ Tamtiež, s. 147.

⁶⁾ Tieto obežníky boli zaslané okresným úradom do Olomouca, Kroměříža, Uh. Hradiště a policajným riaditeľstvám v Brne, Ostrave, Jihlave a Znojme. Verbík, A. — Fraňek, O. — Ševčík, A.: *ČSSR, SSSR — Dokumenty přátelství*. Brno, Blok 1978, s. 142.

⁷⁾ Mátej, J.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava, SPN 1976, s. 362.

⁸⁾ Bližšie Petrtyl, A.: *Príspevok k dejinám slovenských učiteľských organizácií v r. 1918—1938*. Slavín, historická ročenka, V, 1972, s. 40—41.

⁹⁾ Pollák, P.: *Internacionálna pomoc československého proletariátu národom SSSR*. Bratislava, SAV 1961, s. 187—188.

¹⁰⁾ Tamtáž, s. 189—190.

¹¹⁾ Po odchode z Pišpeku pôsobil P. Jilemnický v dedinke českých a slovenských starousedlíkov Pavlovka, nazývanej tiež Krásno-Čechovka. V českej menšinovej škole vyučoval češtinu, slovenčinu, zemepis a dejepis. Jilemnický, P.: *Sovietska škola pod zorným uhlom slovenského učiteľa*. Národná škola slovenská, VII, 1928—29, 1. února 1929, č. 10, s. 133.

¹²⁾ Pavlík, O.: *Vývin sovietskeho školstva a pedagogiky so zreteľom na školu povinnú*. Bratislava, SAVU 1945, s. 106—107.

¹³⁾ Tamtiež, s. 136—138.

¹⁴⁾ Olivová, v.: *Československo-sovětské vztahy v letech 1918—1922*. Praha, Naše vojsko 1957, s. 336.

¹⁵⁾ O finančnej pomoci emigrantským školským inštitúciám hovoria tieto údaje: V rokoch 1921—37 bolo vydané z fondu Ministerstva zahraničných vecí na školstvo

3/4 mld. Kčs. Okrem toho dostalo z fondu MŠANO ruské reálne gymnázium v Prahe 31 mil. Kč a Dragomačov ukrajinský pedagogický ústav 10 mil. Kč. Bližšie Sedláček, J. — Vávra, J.: *Pro zemi milovanou*. Praha, Svět sovětů 1960, s. 71—73.

¹⁶⁾ *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*. Praha, Orbis 1953, s. 76.

¹⁷⁾ Plnú podporu dostalo gymnázium v Moravskej Třebovej, kde študovalo 565 žiakov (430 chlapcov a 135 dievčat). Umiestnené bolo v modernej budove s internátom, knižnicou, divadlom a kostolom. *Ruské reálne gymnásium v Moravské Třebové*. Československá republika, 23. ledna 1923, č. 23, s. 3, podobne aj *Ročenka Československej republiky*, II, 1923, s. 482.

¹⁸⁾ Proti činnosti reakčnej pedagogickej emigrácie protestovala v parlamente KSČ 18. 6. 1927 a 20. 5. 1937. Žiadala zrušenie všetkých škôl a využitie prostriedkov pre podporu nezamestnaných a vojnových invalidov. Bližšie: *Dokumenty a materiály k dějinám čs.-sovětských vztahů, díl II*. Praha, Academia 1977, dok. č. 236, s. 324, podobne aj Národní shromáždění, tisky zasedání poslanecké sněmovny 1937, 911/XXVII a 1060/XIII.

¹⁹⁾ Magerovskij, S.: *Ruská emigrace*. Ročenka Československé republiky, VI, 1927, s. 318.

²⁰⁾ Z absolventov ŠVSP sa M. Gerasymovič stal riaditeľom Pedagogického ústavu v Charkove, M. Hendyk pracoval na Komisariáte ľudovej osvety USSR a N. Kosak dosiahol hodnosť generála Červenej armády. Jaroš, V.: *Sovětská školská výstava v Praze 1928*. Učitel'ské noviny, XVII, 7. září 1967, č. 36, s. 6.

²¹⁾ *Dokumenty a materiály k dějinám československo-sovětských vztahů, díl II*. Praha, Academia 1977, dok. č. 37, s. 64—65, a dok. č. 236, s. 325—328.

²²⁾ Jaroš, V.: *Sovětská školská výstava v Praze 1928*. Učitel'ské noviny, XVII, 7. září 1967, č. 36, s. 6.

²³⁾ Hanuš, K.: *Cesta za revoluční školou*. Učitel'ské noviny, XVII, 11. května 1967, č. 19, s. 2.

²⁴⁾ Hanuš, K.: *Lýdia Sejfullinová pozdravuje čsl. učitel'stvo*. Učitel'ské noviny, 41, 1927, č. 12—13, s. 171.

²⁵⁾ K zájazdu do Sovietskeho zväzu v roku 1928 nedošlo, lebo vládne orgány sa odmietavo stavali k rozvoju učiteľských stykov. Tamtiež, s. 171.

²⁶⁾ Archiv hlavního města Prahy, Spolkový fond Společnosti ... XIII/1923.

²⁷⁾ *Archiv dějin učitelů*, Praha, s. 73/67—6.

²⁸⁾ Dôsledky protisovietskej kampane sa prejavili pri získavaní výstavných priestorov. Nezištnú pomoc tajomníka sov. obchodnej misie v Prahe prof. Kalužného usporiadateľom výstavy približujú spomienky Václava Jaroša: „Pro výstavu sovětské školy místnosti nebylo. Pořadatelé se proto obrátili na majitele Topičova salónu. Neodmítl, ale stanovil 1000 Kč denně. Domníval se, že tolik peněz neopatříme. Místnosti jsme zamluvili a soudruhy ve vile Tereze (sídlo sov. obchodnej misie, pozn. S. H.) jsme informovali, že místnosti byly, ale soudruh Kalužnýj odpověděl: Kdybyste měli peníze. Ty máme! Nájemné z výstaviště uhradí Museum lidové osvěty v Moskvě, ostatní vydání pak výstavy.“ Jaroš, V.: *Sovětská školská výstava v Praze 1928*, Učitel'ské noviny, XVII, 7. září 1967, č. 36, s. 6.

²⁹⁾ *Archiv dějin učitelů*, Praha, s. 73/67—6.

³⁰⁾ Strnad, E.: *Výstava dnešní školy a lidové osvěty SSSR v Praze od 14. května do 30. května 1928 v Topičově salónu*. Tvořivá škola, III, 1927—28, č. 6, s. 217.

³¹⁾ Kurš, A.: *Výstava lidové osvěty SSSR v Praze*. Nové školy, III, 1928—29, č. 1—2, s. 26.

³²⁾ Hanuš, K.: *Za poznáním sovětské školy a pedagogiky*. Pedagogika, VII, 1957, č. 6, s. 648.

³³⁾ *K oslavám stého výročí narozenin L. N. Tolstého v Rusku*. Národní osvobození, V, 6. září 1928, č. 247, s. 3.

³⁴⁾ Velemínský, K.: *Rusko včera a dnes*. Praha, Václav Petr 1929, s. 195.

³⁵⁾ Tamže, s. 194—195.

³⁶⁾ Karel Velemínský (článek o jeho živote a diele, pozn. S. H.). *Země sovětů*, III, 1934, 8. listopadu 1934, č. 8, s. 129.

³⁷⁾ Články, správy a recenzie bližšie uvádza bibliografická práca D. Kleskeňovej a T. Heneka: *Sovětská pedagogika a sovětské školství v naší knižní a časopisecké literatuře v letech 1918—1938*. Brno, SPN 1966.

³⁸⁾ Ognev, N.: *Deník Kostí Rjabceva*, Praha 1928, s. 57—58.

³⁹⁾ Opata, R.: *K světovým otázkám marxisticko-leninské pedagogiky a psychologie*. Praha, Horizont 1980, s. 41.

⁴⁰⁾ Hanuš, K.: *Za poznáním sovětské školy*. Praha-Moskva, VIII (XVIII), 1958, č. 7—8, s. 654.

СТАНИСЛАВ ГУРЧИК

СТРЕМЛЕНИЯ ЧЕХОСЛОВАЦКИХ УЧИТЕЛЕЙ К ОЗНАКОМЛЕНИЮ С СОВЕТСКОЙ ШКОЛОЙ И ПЕДАГОГИКОЙ В ПЕРИОД 1925–1930 гг.

После возникновения Общества по экономическим и культурным сношениям с Новой Россией наступил период повышенного интереса чехословацких учителей к советской школе и педагогике. Процесс познания советской школы осуществлялся в условиях антисоветских нападков чехословацкой буржуазии. В период 1925–1930 гг. первые сношения с советской школьной средой навязывали, в частности, прогрессивно ориентированные профессора ВУЗ. Учителям народных, городских и профессионально-технических школ это удавалось лишь изредка, поскольку правящая буржуазия использовала все средства для подавления всех проявлений уважения и симпатии к молодому советскому государству. Первыми организаторами (и главными) были коммунистические учителя,

осуществившие первые успешные шаги на пути к ознакомлению Чехословакии с советской школой.

Автор очерка отмечает отношение чехословацких учителей к Советскому Союзу и описывает сложный период навязывания сношений с советской школой. Обсуждает конкретные проявления дружбы, сильно повлиявшие на сознание учителей, анализируя притом процесс развития прогрессивной ориентации чехословацких учителей в 1925–1930 гг. Познание советской школы и педагогики отразилось в борьбе за признание Советского Союза де юре и за установление всесторонних сношений с ним. Доля учителей в процессе развития чехословацко-советских сношений отмечена на широком фоне социальной борьбы за справедливый общественный строй.

The foundation of the Society for Economic and Cultural Relations with the New Russia is followed by a period of increased interest of Czechoslovak teachers in the Soviet school and pedagogy. The process of getting acquainted with the Soviet school was being realized under the conditions of anti-Soviet campaigns launched by the Czechoslovak bourgeoisie. In the years 1925–1930 contacts with the Soviet side were made primarily by progressive-minded university teachers. It was very difficult for teachers of elementary, lower secondary and vocational schools to follow suit because the ruling bourgeoisie used the means of power to suppress any manifestation of respect and sympathy for the young Soviet state. Communist teachers were the chief organizers of the first successful Soviet school campaigns in Czechoslovakia.

This study traces the Czechoslovak teachers' relations to the Soviet Union and refers to the difficult period of the first contacts with the Soviet school. It deals with concrete manifestations of friendship which strongly influenced the awareness of the teaching profession. Simultaneously an analysis is made of the process of development of the progressive orientation of Czechoslovak teachers in the years 1925–1930. The process of getting to know the Soviet school and pedagogy was reflected in the fight for the due recognition of the Soviet Union and for establishment of all-round relations with it. The teachers' share in the development of Czechoslovak–Soviet relations is described in the broader framework of social struggles for a just social order.

Rozvoj reálného socialismu potvrdzuje závery, k nimž dospěl Karel Marx. Život také ověřil, že klíčem k utvoření nové společnosti jsou socialistické revoluce. Síla učení Karla Marxe je v pravdivosti tohoto učení. Je to pravda dějin z nich vyvozená a jimi ověřovaná a potvrzovaná. K jejímu vítězství se sjednocují revoluční a pokrokoví bojovníci celého světa. Je nadějným znamením, příznačným pro naši dobu, že oddíly těchto bojovníků rostou. To nás právem může naplňovat optimismem, tím spíše, že naše socialistická vlast patří k zemím, které jdou v předních řadách protimperialistické fronty, boje za socialismus, společenský pokrok a mír.

Z projevu Jana Fojtíka
na celostátním semináři k výročí Karla Marxe.
